

УДК 342.733-053.3:[327.5:355.01(477:470)»2022/...]

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.24>

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ДИТИНИ НА ОСВІТУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ПОДОЛАННЯ ДИСКРИМІНАЦІЙНИХ БАР'ЄРІВ

Верлос Н.В.,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
ORCID: 0000-0003-3598-2721
e-mail: verlosznu@gmail.com*

Верлос Н.В. Реалізація конституційного права дитини на освіту в умовах збройного конфлікту: подолання дискримінаційних бар'єрів.

У статті досліджуються правові механізми та проблеми реалізації конституційного права дитини на освіту в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України. Обґрунтовується, що забезпечення рівного доступу до якісної освіти є не лише конституційною гарантією (ст. 53), але й ключовою умовою захисту прав людини, ствердження соціальної справедливості та сталого розвитку держави, оскільки освіта в період конфлікту виконує критично важливі стабілізуючу, інтеграційну та захисну функції, сприяючи посиленню психологічної стійкості та розвитку дитини.

Автор зазначає, що суттєве руйнування освітньої інфраструктури та масове переміщення українців призвели до виникнення системних дискримінаційних бар'єрів, які унеможливають повноцінну реалізацію права на освіту. У статті ці перешкоди детально систематизовано за територіальною ознакою: 1) діти-ВПО: стикаються з документальними, організаційними, психологічними наслідками травм та технічними (цифровими) бар'єрами, пов'язаними з обмеженим доступом до Інтернету та гаджетів; 2) діти на ТОТ: страждають від ідеологічної дискримінації (примусова русифікація), переслідування батьків/педагогів та освітньої ізоляції, що є порушенням міжнародного гуманітарного права; 3) діти-біженці за кордоном: відчувають на собі мовні, правові (визнання документів), психосоціальні та культурно-ціннісні бар'єри, які загрожують втратою національної ідентичності.

Проаналізовано оновлене національне законодавство (ст. 6 та 57¹ Закону України «Про освіту»), яке закріплює принцип унеможливлення дискримінації та необхідність створення безпечного освітнього середовища як державної гарантії в умовах воєнного стану.

На підставі аналізу, визначено комплекс ефективних шляхів подолання виявлених бар'єрів: забезпечення безпеки (будівництво укриттів); розвиток гнучких форм освіти (дистанційне та змішане навчання, екстернат); подолання цифрової нерівності (надання технічної підтримки ВПО); психосоціальна підтримка; а також юридичне консультування та розробка програм реінтеграції дітей після деокупації.

Зроблено висновок, що подолання дискримінації та забезпечення безперервності освіти набуває стратегічного значення для запобігання «освітнім втратам», збереження людського капіталу та є конституційною передумовою зміцнення демократичного устрою та успішної повоєнної відбудови України.

Ключові слова: конституційні права дитини, конституційні права людини, право на освіту, збройний конфлікт, дискримінація, дискримінаційні бар'єри, безпечне освітнє середовище.

Verlos N.V. Realization of the constitutional right of the child to education in the conditions of armed conflict: overcoming discriminatory barriers.

The article examines the legal mechanisms and problems of implementing the child's constitutional right to education in the conditions of full-scale armed aggression of the Russian Federation against

Ukraine. It is argued that ensuring equal access to quality education is not only a constitutional guarantee (Article 53), but also a key condition for protecting human rights, social justice and sustainable development of the state, since education during the conflict period performs critically important stabilizing, integration and protective functions, contributing to the psychological stability of children.

The author notes that the significant destruction of the educational infrastructure and the mass displacement of Ukrainians led to the emergence of systemic discriminatory barriers that make it impossible to fully implement the right to education. The article systematizes these obstacles in detail by territorial basis: 1) IDP children: face documentary, organizational, psychological consequences of trauma and technical (digital) barriers associated with limited access to the Internet and gadgets; 2) children in TOT: suffer from ideological discrimination (forced Russification), persecution of parents/teachers and educational isolation, which is a violation of international humanitarian law; 3) refugee children abroad: experience linguistic, legal (recognition of documents), psychosocial and cultural-value barriers that threaten the loss of national identity.

The updated national legislation (Articles 6 and 571 of the Law of Ukraine «On Education») is analyzed, which enshrines the principle of non-discrimination and the need to create a safe educational environment as a state guarantee in conditions of martial law.

Based on the analysis, a set of effective ways to overcome the identified barriers was identified: ensuring security (construction of shelters); developing flexible forms of education (distance and blended learning, external studies); overcoming digital inequality (providing technical support to IDPs); psychosocial support; as well as legal counseling and developing programs for the reintegration of children after de-occupation.

It was concluded that overcoming discrimination and ensuring the continuity of education is of strategic importance for preventing “educational losses”, preserving human capital and is a constitutional prerequisite for strengthening the democratic system and successful post-war reconstruction of Ukraine.

Key words: constitutional rights of the child, constitutional human rights, right to education, armed conflict, discrimination, discriminatory barriers, safe educational environment.

Постановка проблеми. Реалізація конституційного права дитини на освіту в умовах збройного конфлікту є складним завданням як для будь-якої держави-учасниці конфлікту, так і для міжнародної спільноти, яка має вживати спеціальні заходи для забезпечення доступної, інклюзивної та вільної від дискримінації освіти. Міжнародні правові акти та національне законодавство України підтверджують непорушність цього права навіть у період активної фази збройного конфлікту.

Повномасштабна агресія російської федерації проти України призвела до суттєвого руйнування освітньої інфраструктури, масового переміщення дітей, втрати доступу до закладів освіти та зростання нерівності у сфері освіти. Значна кількість дітей-біженців, внутрішньо переміщених осіб та дітей, які змушені були залишитись на тимчасово окупованих територіях стикаються з численними дискримінаційними бар'єрами – соціальними, територіальними, правовими, матеріальними, економічними, мовними, цифровими, гендерними, та ін., що унеможлиблює повноцінну реалізацію конституційного права дитини на освіту.

Забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від місця проживання, правового статусу чи соціального становища не лише гарантується Конституцією України, але є ключовою умовою захисту прав людини, відновлення соціальної справедливості та сталого розвитку держави. В період збройних конфліктів освіта виконує стабілізуючу, інтеграційну та захисну функції, сприяє формуванню психологічної стійкості й соціальної адаптації дітей.

Актуальність дослідження реалізації конституційного права дитини на освіту та подолання дискримінаційних бар'єрів у період збройного конфлікту є надзвичайно важливою проблематикою для формування ефективної державної політики, відновлення системи освіти й забезпечення рівних можливостей для кожної дитини.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженням прав людини взагалі і дитини зокрема присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників таких як: О. Батанова, Ю. Барабаша, С. Бобровник, В. Боняк, М. Ільченко, А. Колодья Н. Крестовської, О. Кузніченко, О. Марцеляка, О. Мельничук, В. Олійника, Н. Оніщенко, М. Ортега Н. Пархоменко, О. Петришина, В. Погорілка, П. Рабіновича, О. Скрипнюка, Т. Слінько, Є. Ткаченко, Р. Стефанчука, С. Стеценка, В. Шаповала, В. Шатіла, М. Шаргородського, Ю. Шемшученка, І. Щebetун та ін.

Метою статті є дослідження правових механізмів та проблем реалізації конституційного права дитини на освіту в період збройного конфлікту та визначення ефективних шляхів подолання дискримінаційних бар'єрів, що обмежують доступ дітей до якісної освіти.

Виклад основного матеріалу. У період збройних конфліктів освіта часто не вважається такою ж важливою, як інші права, а тому її часто ігнорують. Тим не менш, освіта, навіть за цих обставин є життєво важливою для кожної дитини, оскільки вона надає їй набагато більше, ніж право на навчання. Вона має велике значення для її психологічного та фізичного благополуччя, а також для забезпечення соціального захисту дітей [1].

Наприкінці 2024 року кількість вимушено переміщених людей по всьому світу перевищила 123 мільйони, включаючи 31 мільйон біженців, що перебувають під мандатом УВКБ ООН [2]. За останнє десятиліття загальна кількість біженців, які перебувають під мандатом УВКБ ООН, зросла більш ніж удвічі. На кінець 2024 року їх кількість становила 31 мільйон, 41% з них молодші 18 років. Більше однієї третини всіх вимушено переміщених осіб у світі становили суданці (14,3 млн), сирійці (13,5 млн), афганці (10,3 млн) або українці (8,8 млн) [3].

Постійне зростання чисельності біженців у світі перевищує можливості для їх навчання, і це означає, що майже половина з них залишається поза школою. Поточна чисельність біженців шкільного віку наразі оцінюється в 12,4 млн осіб, і 46% з них не відвідують школу – це означає, що приблизно 5,7 мільйонів дітей-біженців не мають можливості здобути освіту [4].

Як зазначається в Законі України «Про освіту» «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [5]. У «Конвенції з подолання дискримінації в освіті» (1960 р.) зазначається, що освіта має бути спрямована на повний розвиток людської особистості та зміцнення поваги до прав людини та основних свобод; вона сприятиме розумінню, терпимості та дружбі між усіма націями, расовими чи релігійними групами та сприятиме діяльності Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру [6].

Інклюзивна, справедлива та якісна освіта є однією з 17 Цілей сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй [7]. Освіта була ключовим компонентом двох Глобальних форумів з питань біженців, що відбулися у 2019 та 2023 роках. Протягом останніх кількох років відбувається співпраця між благодійними організаціями, що спеціалізуються на освіті, національними та місцевими органами влади, приватним сектором, технологічними компаніями та багатьма іншими суб'єктами. Багато країн, що приймають біженців, зараз мають інклюзивну політику, яка дозволяє біженцям мати доступ до національних систем освіти.

Водночас, якщо порівнювати механізм реалізації права на освіту дітей-біженців та дітей із малозабезпечених або постраждалих від конфліктів груп населення у приймаючих країнах виявлено, що діти-біженці стикаються з більш значними перешкодами у доступі до освіти. Це зумовлено системними бар'єрами, серед яких – обмеження правового статусу, невідповідність або незнайомість навчальних програм, мовні труднощі, відсутність визнання попереднього навчання та фінансові обмеження. Освіта водночас виступає основою захисту прав дитини та наріжним каменем сталого гуманітарного реагування, адже розширення доступу до якісної освіти сприяє формуванню самостійності, стійкості та розвитку як нинішнього, так і майбутніх поколінь [4].

З конституційно-правової точки зору, право на освіту є невід'ємним і гарантованим державою правом кожної людини (ст. 53 Конституції України). Його реалізація в умовах воєнного стану виступає елементом виконання державою свого основного обов'язку – утвердження і забезпечення прав і свобод людини, визначеного статтею 3 Конституції України. Забезпечення доступності та якості освіти, навіть в умовах воєнного стану, підтверджує соціальну спрямованість держави (ст. 1, 3, 53 Конституції України) та її відповідальність перед громадянами за створення умов для повноцінного розвитку особистості дитини.

Національне законодавство України закріплює право на безпечне освітнє середовище, а саме відповідно до ст. 2¹ Закону України «Про освіту» безпечним освітнім середовищем вважається сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації

за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин. Цю норму було включено до закону у 2021 році [5].

Частина перша статті 6 Закону України «Про освіту» визначає «засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності» та закріплює один із базових принципів – забезпечення рівного доступу до освіти без будь-яких проявів дискримінації, в тому числі за ознакою інвалідності. У 2024 році зазначену норму було уточнено та доповнено положенням такого змісту: «... унеможливлення насильства, жорстокого поводження з дитиною, її дискримінації за будь-якими ознаками, приниження її честі та гідності». Це доповнення спрямоване на посилення гарантій захисту прав дитини в освітньому середовищі та формування безпечного, інклюзивного простору навчання [5].

Внесення цих доповнень має суттєве значення для удосконалення правових механізмів забезпечення безпечного та недискримінаційного освітнього середовища. Воно конкретизує зобов'язання держави та освітніх інституцій щодо реалізації принципів гуманізму, толерантності та поваги до гідності дитини. Таким чином, оновлена редакція ч.1 ст. 6 не лише декларує рівність прав у доступі до освіти, а й підкреслює необхідність запобігання будь-яким формам насильства, дискримінації чи приниження в межах освітнього процесу. Це відповідає міжнародним стандартам у сфері захисту прав дитини, закріпленим у Конвенції ООН про права дитини та рекомендаціях ЮНЕСКО щодо інклюзивної та безпечної освіти.

Особливої актуальності зазначене положення набуває в умовах воєнного стану, коли діти знають підвищених ризиків насильства, психологічного тиску, стигматизації та обмеження доступу до якісної освіти. У таких умовах принцип унеможливлення дискримінації та жорстокого поводження з дитиною набуває не лише декларативного, а й практичного значення – як правова гарантія збереження гідності, безпеки та рівних можливостей кожної дитини в освітньому середовищі.

Після повномасштабного вторгнення в Україну Закон України «Про освіту» було доповнено ст. 57¹ у ч.2 якого визначені державні гарантії в умовах воєнного стану, однією з яких є створення безпечного освітнього середовища, яке у межах своєї компетенції здійснюють органи виконавчої влади, органи військового командування, військові, військово-цивільні адміністрації та органи місцевого самоврядування, їх представники, посадові особи (керівники, голови, начальники), органи управління (структурні підрозділи) у сфері освіти; заклади освіти, установи освіти, наукові установи, їх засновники; громадські об'єднання, благодійні організації та фізичні особи, які здійснюють благодійну (волонтерську) діяльність [5].

Освітній процес також відіграє ключову роль у відновленні психосоціального благополуччя дітей, які пережили травматичний досвід війни. Навчання забезпечує їм відчуття стабільності, нормальності та структурованості, що є життєво необхідним для підтримання психічного здоров'я, розвитку соціальних навичок і формування довіри до світу дорослих.

Як цілком справедливо зазначає І. Щебетун з перших днів введення воєнного стану в Україні здобувачі освіти втратили можливість навчатися, проте навіть попри несприятливі умови для повноцінної діяльності, робота навчальних закладів доволі швидко відновилася і організація діяльності щодо реалізації конституційного права на освіту продовжує здійснюватися із дотриманням певних пріоритетів, головними серед яких є: 1) всебічна підтримка працівників та здобувачів освіти, які зі зброєю в руках захищають нашу державу, задля сприяння обороні України; 2) гарантування безпечних умов навчання та праці для усіх учасників освітнього процесу; 3) надання якісних освітніх послуг [8, с. 392].

В сучасних умовах українські діти, які належать до внутрішньо переміщених осіб (ВПО), дітей з тимчасово окупованих територій (ТОТ) та дітей-біженців за кордоном стикаються із численними дискримінаційними бар'єрами, які ускладнюють реалізацію їх конституційного права на освіту. Зокрема, дітей іноді вербують до збройних сил держав або недержавних збройних груп, а освітні заклади часто руйнуються або використовуються у військових цілях, наприклад, як навчальні майданчики. Сама освіта також страждає, коли її використовують як інструмент воєнної пропаганди або засіб дискримінації чи підбурювання до ненависті. Освіта може, і часто припиняється, повністю в періоди небезпеки або збройного конфлікту [9].

Отже, насамперед варто розглянути дискримінаційні бар'єри з якими стикаються діти, які належать до внутрішньо переміщених осіб, серед яких можна назвати: 1) правові (документальні) бар'єри – втрата, пошкодження або знищення документів, що посвідчують особу чи підтверджують попередній освітній рівень, унеможлиблює своєчасне зарахування до навчальних закладів; 2) організаційні бар'єри – складнощі із зарахуванням до нових шкіл, визнанням результатів попереднього навчання, відсутність достатньої координації між освітніми установами; 3) психологічні бар'єри – наслідки травматичного досвіду, стрес, втрата почуття безпеки, що негативно впливають на адаптацію, мотивацію та успішність навчання; 4) технічні (технологічні, цифрові) бар'єри – обмежений доступ до Інтернету та технічних засобів для дистанційного навчання, особливо у місцях компактного проживання ВПО чи шелтерах, що призводить до освітньої нерівності.

Окремо варто виділити бар'єри з якими стикаються діти які залишились на тимчасово окупованих територіях (ТОТ), адже становище цих дітей, характеризується системними порушеннями освітніх прав і свобод, серед яких: 1) ідеологічна дискримінація – примусова русифікація та індоктринація освітнього процесу, нав'язування окупаційних навчальних програм, що містять елементи ворожої ідеології, є формою дискримінації та принизливого поводження з дітьми; 2) переслідування педагогів і батьків, які відмовляються приймати окупаційну систему освіти або прагнуть зберегти українську ідентичність, що створює атмосферу страху та тиску; 3) освітня ізоляція – фактична неможливість доступу до українських освітніх програм, навіть у дистанційному форматі, порушує принцип рівності та суперечить гарантіям, закріпленим у статтях 3 і 53 Конституції України та Конвенції про права дитини.

Нарешті діти-біженці, які вимушені були переїхати в інші країни (за кордон) також стикаються з певними бар'єрами, а особливо з проявами освітньої дискримінації, пов'язаними із соціально-культурною адаптацією, серед яких: 1) мовні бар'єри, пов'язані із недостатнім знанням мови країни перебування, що обмежує ефективну участь у навчальному процесі; 2) правові та адміністративні бар'єри, які пов'язані зі складнощами у визнанні українських документів про освіту, бюрократичними процедурами вступу до шкіл, відмінністю освітніх стандартів; 3) соціальна сегрегація, пов'язана із відчуттям ізоляції, непоодинокими випадками ксенофобії або упередженого ставлення, що посилюють соціальну вразливість дитини; 4) культурно-ціннісні бар'єри, які полягають в обмеженні доступу до українських освітніх програм або шкіл з українською мовою навчання, що ускладнює підтримання зв'язку з українським культурним простором, а врешті виникає ризик втрати національної ідентичності.

Для забезпечення реалізації конституційного права дитини на освіту в умовах збройного конфлікту варто посилити ефективність правових механізмів захисту та визначити шляхи подолання дискримінаційних бар'єрів серед яких:

1) подолання безпекових бар'єрів та забезпечення фізичної доступності освіти: будівництво та облаштування укриттів є пріоритетним завданням для відновлення очного навчання у громадах, де це дозволяє безпекова ситуація, є створення та належне обладнання захисних споруд; розвиток дистанційної та змішаної освіти, активне впровадження онлайн- і змішаних форматів навчання для дітей, які перебувають у районах бойових дій, на тимчасово окупованих територіях або за кордоном, забезпечує безперервність освітнього процесу; надання технічної підтримки, зокрема забезпечення дітей з числа внутрішньо переміщених осіб та малозабезпечених сімей необхідними технічними засобами (гаджетами) і доступом до мережі Інтернет сприятиме ефективній реалізації права на освіту в умовах воєнного стану.

2) подолання дискримінаційного бар'єра за територіальною ознакою (за місцем проживання): посилення захисту конституційного права на освіту дітей-біженців, ВПО та дітей на ТОТ; спрощення процедури зарахування та підтвердження знань; створення дієвих механізмів для дистанційного вступу та навчання за українськими стандартами, зокрема через екстернат або сімейну форму навчання; юридичне консультування батьків та дітей з ТОТ щодо збереження української освіти, оформлення документів та отримання свідоцтва про повну загальну середню освіту;

3) подолання психосоціальних бар'єрів: підтримка та включення до освітнього процесу психологічної допомоги для подолання наслідків травми та стресу; боротьба з індоктринацією на ТОТ, а саме фіксація порушень міжнародного гуманітарного права (нав'язування ідеології, русифікація), а також розробка програм для реінтеграції дітей після деокупації; підвищення кваліфікації вчителів: неформальне та інформальне навчання педагогів роботи в умовах кризи, з дітьми, що пережили травму, та методам дистанційного й інклюзивного навчання.

Висновки. Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що подолання дискримінаційних бар'єрів у реалізації конституційного права дитини на освіту в умовах збройного конфлікту вимагає не просто адаптації, а розробки системних, гнучких та ефективних правових рішень. Ці рішення мають бути орієнтовані на безпеку, безперервність та якість освіти для кожної дитини, незалежно від її місця перебування – чи то на лінії зіткнення, в окупації, чи за кордоном.

Реалізація права на освіту дітей в умовах збройного конфлікту набуває стратегічного значення для майбутнього держави, оскільки саме освіта є фундаментом суспільної стійкості, відновлення та розвитку. Забезпечення безперервного доступу до освітніх послуг виступає ключовим інструментом запобігання «освітнім втратам», наслідком яких може стати довгострокове зниження людського капіталу, поглиблення соціальної нерівності та гальмування економічного відродження країни.

Відновлення української системи освіти на тимчасово окупованих територіях, зокрема шляхом розвитку дистанційних форматів навчання, є важливим механізмом протидії культурним репресіям, індоктринації, дезінформації та примусовій мілітаризації, що здійснюються окупаційною владою. Така освіта забезпечує збереження національної ідентичності, зв'язку дітей з українським культурним простором і сприяє захисту гуманітарного суверенітету держави.

Необхідність захисту шкіл і забезпечення права на освіту в умовах збройного конфлікту є прямим виконанням норм міжнародного гуманітарного права та Конвенції про права дитини, що підтверджує європейський вибір України та реалізацію конституційних принципів людиноцентризму, гуманізму, поваги до гідності, недискримінації, а подолання дискримінаційних бар'єрів у доступі до освіти є не лише юридичним і моральним обов'язком держави, а й конституційною передумовою зміцнення демократичного устрою та успішної повоєнної відбудови України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ortega M.P. The importance of children's right to education in armed conflicts. Posted on June 14. 2022. URL: <https://www.humanium.org/en/the-importance-of-childrens-right-to-education-in-armed-conflicts>.
2. Global Trends report 2024 UNHCR's. URL: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2024>.
3. Global trends forced displacement in 2024 Produced by Unhcr (12 June 2025). URL: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2025-06/global-trends-report-2024.pdf>.
4. Progress in refugee education at risk from funding cuts, UNHCR warns: Press releases UNHCR 9 September 2025. URL: https://www.unhcr.org/us/news/press-releases/progress-refugee-education-risk-funding-cuts-unhcr-warns?utm_source=chatgpt.com.
5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
6. Конвенція з подолання дискримінації в освіті від 14.12.1960 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174#Text.
7. 17 Sustainable Development Goals URL: <https://globalcompact.org.ua/en/17-sustainable-development-goals>.
8. Щебетун І. Реалізація конституційного права на освіту в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРА-ВО*. 2023. Вип.80: частина 2. С. 389–394 URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/64-1.pdf>.
9. Protecting Education in Insecurity and Armed Conflict an International Law Handbook. Second Edition. 2020. URL: <https://www.biiicl.org/publications/protecting-education-in-insecurity-and-armed-conflict-an-international-law-handbook-second-edition?cookieset=1&ts=1759609401>.